

Господарство, яке вписало золоту сторінку в історію аграрної науки України

Патріарх органічного землеробства Семен Антонєць.

ІДЕТЬСЯ про приватне підприємство «Агроєкологія», що в Шишацькому районі, де впроваджена унікальна за своєю суттю система органічного землеробства, основу якої було закладено ще в 70-х роках ХХ століття. Тоді колгосп імені Орджонікідзе (нині ПП «Агроєкологія»), який очолював Семен Антонєць, став учасником полтавського широкомасштабного експерименту, що проводили з ініціативи першого секретаря обкому партії Федора Моргуна.

У господарстві, одному з перших в області, запровадили ґрунтозахисні технології землеробства. Наступним кроком стала відмова від застосування хімічних засобів захисту рослин, а потім і синтетичних мінеральних добрив, тобто з 1976 року господарство працює в повній згоді і гармонії з природою.

В основі технології лежить безпліцевий обробіток ґрунту, завдяки якому не порушується його структура, зберігається волога, підтримується температурний режим, створюються умови для життєдіяльності ґрунтової біоти. Природне відтворення родючості ґрунту як найважливіше завдання органічного землеробства в «Агроєкології» вирішують через широке застосування гною, переробленого за сучасними технологіями на біогумус, сидеральних добрив, використання пожнивних решток як додаткової безкоштовної органіки, дотримання науково обґрунтованих сівозмін, використання комплексу потужної техніки під час весняних польових робіт, догляду за посівами, збирання врожаю, заготівлі кормів, внесення біогумусу, сівби озимих культур.

Органічне землеробство неможливе без високорозвинутої галузі тваринництва. Тому в ПП «Агроєкологія» понад 6 тисяч голів великої рогатої худоби, зокрема 3 тисячі корів, що дає можливість на власних оздоровлених полях вирощувати корми й одержувати екологічно безпечні продукти — молоко й м'ясо.

Господарство атестоване як племінний завод із розведення

української червоно-рябої молочної породи корів. Середній надій на одну корову становить понад 6 тисяч кілограмів молока. Використовуючи сучасне обладнання, тут отримують молоко високої якості: під час доїння і на шляху до системи охолодження молоко не контактує з руками доярки, навколишнім середовищем, швидко охолоджується до +4°С. Із молока «Агроєкології» в Києві виготовляють йогурти, сирки, кефір і пастеризоване молоко для дітей віком від 8 місяців під торговельною маркою «Агуша».

Крім того, у господарстві розводять абердин-ангуську породу м'ясного напрямку. Тварини невибагливі до кормів, добре пристосовані до технології утримання на глибокій підстилці, випасу, швидко ростуть — усе це дає перспективу впровадження малозатратних технологій виробництва м'яса, продажу племінного молодняка м'ясної породи. Водночас тваринництво виробляє понад 70 тисяч тонн гною, що дає можливість майже на 8 тисячах гектарів ріллі вносити достатню кількість органічного добрива для забезпечення відтворення родючості ґрунту й одержання високої врожайності сільськогосподарських культур.

ПП «Агроєкологія» сертифіковане компанією «Органік стандарт» як виробник органічної продукції рослинництва та тваринництва. Для реалізації екологічно безпечних продуктів населенню в Полтаві відкрито два магазини, де можна придбати крупу та борошно з озимої та ярої пшениці, жита, гречки, вівсяні пластівці, гречану несмажену цільнозернову крупу й січку, соняшникову олію холодного віджиму, досить цінну лляну олію, хліб на різний смак, молоко та різноманітні м'ясні вироби. Крім того, велику частину зерна відправляють на експорт. А нещодавно підприємство отримало сертифікат, що підтвердив органічний статус нової для господарства галузі — птахівництва.

Широке використання багаторічних бобових трав (єспарцету і люцерни) є одним із голо-

вних елементів органічного землеробства, адже це сприяє збереженню та підвищенню родючості ґрунтів. Завдяки добре розвинутій кореневій системі, яка проникає і розпушує ґрунт на значній глибині, утворюється його дрібногрудкувата структура. На таких полях волога краще проникає в ґрунт, а після сидерації на поверхні поля залишається мульча, яка захищає від випаровування вологи.

Варто зазначити, що бобові трави накопичують азот. Так, люцерна на 2—3 рік вирощування може нагромадити його близько 200 кілограмів і більше на гектарі. В «Агроєкології» відпрацьована ціла система з нагромадження і збереження вологи в ґрунті, що особливо важливо для одержання стабільних врожаїв в умовах глобальних кліматичних змін.

Мимоволі на думку спадають слова з твору «Мертві душі» Миколи Гоголя. Одному з персонажів Чичикову розповідали про володіння поміщика Костанжого, де господарювали за зовсім новим зразком: «Коли навкруги засуха, у него нет засухи, когда у всех неурожай, у него нет неурожая». Ці слова повністю стосуються ПП «Агроєкологія».

Сенс органічного землеробства полягає в тому, щоб досягти розширеного відтворення ґрунту в умовах вирощування сільськогосподарських культур, коли ми обробляємо ґрунт і отримуємо врожай. Органічне землеробство — це ціла філософія про одвічну єдність людини і природи, про природний процес ґрунтоутворення, про відповідальність людини за збереження навколишнього середовища і власного здоров'я.

В умовах органічного землеробства ґрунт — це живий організм, який дихає, вбирає вологу, у ньому буває життя. Як підтвердження доречно навести висловлення відомої французької кінорежисерки, члена міжнародної організації «Земля та гуманізм» Колін Серро: «Такого живого ґрунту я ніде не бачила. У більшості країн світу він мертвий. У м'ясе Антонця він живий, розсипчастий, пахучий».

Використання відновлювальної енергії, природне відтворення родючості ґрунту, збереження в чистоті навколишнього середовища є вищим рівнем модернізації, спрямованою на добробут, сталий розвиток суспільства. Свого часу академік, автор нової системи обробітку ґрунту, що передбачала застосування глибокого безвідвального обробітку в поєднанні з поверхневим, Терентій Мальцев писав: «Я вважаю, що увлечення ядохимікатами — это тот же алкоголізм. Как некогда ради бюджетных поступлений спаивали народ, так и здесь: ради сеголетнего урожая идем на отравление почвы и всей природы».

З метою вивчення унікального досвіду ведення органічного землеробства в ПП «Агроєкологія» провели сотні конференцій, семінарів, тут побували президенти, міністри, академіки, безліч делегацій з усіх куточків Радянського Союзу та багатьох країн світу. Крім того, тут створили Центр органічного землеробства, де є всі умови для проведення наукових конференцій, симпозіумів, Дня поля, проходження стажування та виробничої практики. Також тут є кілька конференц-залів, готель, гуртожиток, ресторани.

Підприємство співпрацює з багатьма науковими установами, зокрема з НААН України й іншими навчальними закладами. На базі ПП «Агроєкологія» працює філія Полтавської державної аграрної академії, де науковці-аграрії проводять дослідження, готують матеріали для докторських і кандидатських дисертацій, проходять виробничу практику студенти вищих та середніх спеціальних навчальних закладів.

У 2012 році президія Національної академії аграрних наук України прийняла постанову про надання господарству статусу асоційованого члена, засвідчивши визнання багаторічних досягнень підприємства в галузі виробництва органічної продукції, а також підтвердила, що наукове обґрунтування досвіду «Агроєкології», подальше удосконалення технологій органічного виробництва відтепер здійснюватимуться ще ретельніше, із широким залученням провідних українських вчених та наукових установ. До того ж усе це підтверджено на практиці. Нині в Полтавській області працюють 28 підприємств і фермерських господарств, які займаються органічним землеробством та виробляють екологічно безпечну продукцію.

Важливою подією, що сприяла поширенню системи органічного землеробства, стало відновлення в 2015 році Полтавського товариства сільського господарства, яке було засноване в далекому 1865 році. Основним завданням відновленого товариства є широка пропаганда органічного землеробства як основи природного відтворення і збереження родючості ґрунтів, одержання екологічно безпечних продуктів як основи здоров'я людей, охорона навколишнього середовища.

Не маючи офіційних наукових ступенів і вчених звань, Семен Свиридонович, глибоко вникаючи у вчення В. Докучаєва, О. Ізмайльського, В. Вільямса, вивчаючи досвід поміщика В. Ломиковського, князя Кочубея, народного академіка Т. Мальцева, за 50 років на площі майже 8 тисяч гектарів створив справжній оазис — ПП «Агроєкологія». Сама назва й філософія вказують на його природоохоронні засади, що дає не лише перспективу українському землеробству, а й надію всьому людству гідно відповісти на суворі виклики ХХІ століття.

І як не згадати слів академіка Володимира Вернадського: «Уся історія науки на кожному кроці показує, що окремі особистості були більш праві у своїх твердженнях, ніж цілі корпорації вчених або сотні, тисячі їхніх послідовників, які трималися пануючих поглядів». Саме до таких належить Семен Антонєць. Недарма він почесний професор Полтавського сільськогосподарського інституту, Української медичної стоматологічної академії, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Інституту агроєкології і природокористування НААН України, почесний доктор ННЦ «Інститут землеробства НААН», а також обраний дійсним членом (академіком) Української екологічної академії наук, почесним членом (академіком) Української академії аграрних наук і членом президії цієї ж академії.

Оздоровлена земля, збереження в чистоті навколишнього середовища є вищим рівнем модернізації, спрямованим на добробут, на гідну прийдешність, дієвий розвиток суспільства. Семен Свиридонович завжди був на крок, а то й на декілька кроків попереду своїх колег, краще бачив перспективу, ніж інші. У цьому й полягає феномен його успіхів. Крім того, він безмежно любить землю, вірою і правдою служить їй — так говорив про нього колишній очільник Полтавської області, Герой Соціалістичної Праці, доктор сільськогосподарських наук, автор широкомасштабного експерименту в області з ґрунтозахисного безплужного обробітку ґрунту Федір Моргун.

Технологія органічного землеробства, якої дотримується Семен Свиридонович, не має рівних у світі. Це підтверджує й Золтан Іжакі, професор, ректор Шарвардського аграрного університету в Угорщині: «Такої якості ґрунту, як у вас, я не бачив ніде у світі, хоча побував майже скрізь. Ви на правильному шляху. Це дорога в майбутнє. У європейських країнах дуже цінують пошуки у сфері органічного землеробства. А ваш досвід справді неоціненний».

Завітавши до господарства, голова Гайворонської райдержадміністрації Белгородської області Росії Анатолій Сурков наголошував: «Я думаю, що він увібрив досвід не одного покоління... Люди йшли різними шляхами: одні бачили інтенсивність у тому, щоб глибоко копати, інші — щоб далі кидати, треті — щоб більше отримувати. А Семен Антонєць інтенсивність побачив у тому, щоб бути якомога ближче до законів розвитку природи. Тих законів, що диктує життя».

Це значить, що господарство відоме не лише в Європі, а й у всьому цивілізованому світі. Про досвід ПП «Агроєкологія» знають у Сполучених Штатах Америки, Австралії, Франції, Німеччині, Англії, Швейцарії, Новій Зеландії, Чехії, Бразилії, Росії, Японії тощо. Семена Антонця називають пророком землеробства, котрий дивиться в майбутнє, вчить, як треба господарювати по-новому, щоб наші діти й онуки були щасливими.

Виробництво органічної продукції вимагає нового підходу й нового мислення. На землю треба дивитися не просто як на ґрунт, а як на живий організм, який дихає, вбирає вологу, в якому буває життя. На землі потрібно господарювати, берегти її, а не експлуатувати. Саме так мислить Семен Антонєць, який уособлює найкращі риси дослідника, еколога, практика, організатора органічного виробництва сільськогосподарської продукції.

Мабуть, сьогодні в Україні немає людини-хлібороба, праця якої була б так високо і щедро оцінена державою та світовою спільнотою. За особливі заслуги в розвитку сільського господарства Семен Антонєць нагороджений орденом Леніна і золотим медаллю «Серп і Молот» із присвоєнням звання Героя Соціалістичної Праці, а також удостоєний звання Героя України. Крім того, нагороджений орденом Миколи Чудотворця «За примноження добра на землі», орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня, орденом

«Поставте на перше місце людину...»

ЗГІДНО з даними науково-практичних спостережень, понад 40 відсотків всіх захворювань безпосередньо пов'язані з харчуванням. Тому лікарі все частіше б'ють на сполох із приводу того, що серед факторів ризику виникнення багатьох хвороб у людини перше місце займає харчування неякісними продуктами. При цьому різко падає якість харчування дітей, а значить, погіршується імунна система кожної дитини. Нині медицина орієнтована насамперед на лікування. Хоча передусім увагу треба приділити профілактиці, зокрема здоровому харчуванню. Згідно з даними статистики, близько 60 відсотків дітей, які йдуть до першого класу, мають захворювання, пов'язані з неправильним харчуванням, а серед випускників шкіл кількість хворих сягає до 90 відсотків. Одна з причин — те, що шкільне харчування організоване незадовільно, без дотримання сучасних вимог. Варто зазначити, що їжа із залишками агрохімікатів дуже впливає на репродуктивне здоров'я людей. Причому останнім часом знизилася відтворювальна здатність чоловіків, яким 20—30 років.

Нині понад 90 відсотків людей хворіють у працездатному віці, а досягнувши пенсійного віку, мають цілий «букет» недуг. Смертність громадян у віці від 20-ти до 50 років, тобто у розквіті сил збільшилася в 2,2 рази і в 3—4 рази перевищує цей показник у країнах західної Європи. Причиною такої ситуації лікарі вважають насамперед те, що виробники сільськогосподарської продукції нерідко використовують ті речовини, які є загрозою для здоров'я людей. Тому чекати кращих часів для розв'язання цієї проблеми вже ніколи.

У зв'язку з цим світова спільнота все більше приділяє увагу необхідності пошуку способів зменшення негативного антропогенного навантаження на навколишнє середовище без зменшення досягнутого рівня виробництва рослинної і тваринницької продукції та її високої якості. Для цього має відбутися зміна світогляді суспільства щодо необхідності харчування екологічно безпечними продуктами, які забезпечують здоров'я і довголіття.

Існує спосіб розв'язання проблеми харчування екологічно безпечними продуктами — він, як і все геніальне, простий. Для цього необхідно виростити сировину в екологічно чистому середовищі, у разі потреби переробити і запакувати екологічно безпечним способом. Часто ми ставимо собі запитання: що ж ми їмо? Над цим починаємо замислюватися лише тоді, коли потрапляємо до лікаря. Він признає дієту, але ми все одно вживаємо абияку їжу, не зазираючи в суть проблеми. А проблема якраз і полягає в неякісному харчуванні. У їжі, яка часто вироблена з використанням продукції сучасної хімічної промисловості. Йдеться, звісно, про пестициди, регулятори росту рослин, гормони й синтетичні мінеральні добрива, особливо азотні, внесення яких у неконтрольованих дозах і сприяє накопиченню в продукції землеробства нітратів, нітритів тощо.

Проте вихід із цього становища був знайдений понад 43 роки тому в Україні, зокрема на Полтавщині, де Герой України, Герой Соціалістичної Праці, засновник ПП «Агроєкологія», що в Шишацькому районі, Семен Антоненко запровадив систему органічного землеробства без застосування пестицидів та синтетичних мінеральних добрив.

Семен Антоненко — провідник ідеології «здорова земля — здорові люди».

Він вчинив геніально, відмовившись від тотальної хімізації, яка була запроваджена за часів Радянського Союзу під гаслом розвитку комунізму. Внаслідок такої хімізації лабораторні дослідження державної санітарно-епідеміологічної служби виявляли отрутохімікати не лише в продуктах харчування, а навіть у різних органах людини та грудному молоці. Тому головною ідеологією Семена Свиридоновича є сільськогосподарська діяльність заради здоров'я людей: «Поставте на перше місце людину, тоді у нас будуть і органічне землеробство, і процвітаюча здорова держава». Такий підхід має велике соціальне значення, оскільки дає приклад екологічного виховання людей. Адже все живе органічно пов'язане одне з одним, і ми повинні мати відчуття цього перехідного зв'язку: хто ти і що тебе оточує. Від екології природи до екології душі — це органічний перехід до ідеологічної програми виховання. І в цьому питанні роль громадських організацій може стати неогінною. Суспільна думка може змусити керівництво змінити державну політику, спрямувати її в русло всенародної поваги до землі, людини, її здоров'я, оскільки дбайливе ставлення до природи і взаємоповага між людьми — нерозривні. ПП «Агроєкологія» має стати державним центром з розвитку органічного землеробства, і це стане іміджовою карткою нашої країни.

А про дітей та їхнє здоров'я ми маємо дбати від ранку до вечора. Це ж майбутнє нашої України, напевно, навпаки, їм треба віддавати все найкраще. Тому не випадково громадська спілка «Полтавське товариство сільського господарства» неодноразово на своїх засіданнях порушувала питання перед органами влади, освітянами, громадськістю про те, що на Полтавщині є унікальний шанс

поставляти екологічно чисту продукцію до різних дитячих закладів, центрів реабілітації, лікарень тощо.

Наукове товариство лікарів-гігієністів та епідеміологів Полтавщини, фахівці профілактичної галузі охорони здоров'я (санітації) постійно співпрацюють із ПП «Агроєкологія» та громадською спілкою «Полтавське товариство сільського господарства», навчають студентів, майбутніх лікарів і доводять перевагу ідеології «здорова земля — здорові люди».

Ми пишаємося тим, що за новачі в сільському господарстві, профілактичні здобутки заради здоров'я людей у 2006 році Семену Антоненку було присвоєно звання почесного професора Української медичної стоматологічної академії. За нагоди 85-річного ювілею від імені наукового товариства лікарів-гігієністів, епідеміологів та працівників державної санітації вітаємо нашого патріарха органічного землеробства Семена Свиридоновича з цією знаменною датою. Бажаємо довгих років життя, міцного здоров'я, миру, добра та злагоди.

Олександр КАТРУШОВ,
голова обласного наукового товариства лікарів-гігієністів та епідеміологів, завідувач кафедри гігієни, екології та охорони праці в галузі Української медичної стоматологічної академії, доктор медичних наук, професор, член громадської спілки «Полтавське товариство сільського господарства»

Валентин ШАПОВАЛ,
лікар-епідеміолог ДУ «Полтавський обласний лабораторний центр МОЗ України», заслужений лікар України, кандидат медичних наук, доцент, член громадської спілки «Полтавське товариство сільського господарства»

Нестора Літописця Української православної церкви за будівництво Свято-Пантелеймонівського храму в селі Ставкове Зінківського району, орденом Почаївської ікони Божої Матері за будівництво храму Святого Симеона Богоприємця в селі Михайлики Шишацького району, грамотою Президії Верховної Ради УРСР, почесною грамотою Кабінету Міністрів України, почесною грамотою Президії НАН України, відзнакою Міністерства аграрної політики та продовольства України «Хліборобська доблесть», міжнародною нагородою «Лаври Слави» і медалями «За трудову доблесть», «За доблестний труд» і імені Терентія Мальцева Аграрної партії Росії. Йому присвоєні звання «Відмінник народної освіти УРСР», «Заслужений працівник сільського господарства УРСР», «Почесний громадянин Шишацьчини». До того ж він лауреат міжнародної премії «Дружба» за визначну плідну діяльність задля розвитку духовного, національного й екологічного відродження України, лауреат обласної премії імені В. Г. Короленка за відбудову дачі письменника в селі Малий Перевіз Шишацького району, лауреат Міжнародної премії імені В. Винниченка Українського фонду культури, лауреат Полтавської міської премії імені В. Г. Короленка, лауреат Міжнародного академічного рейтингу популярності «Золота фортуна», лауреат обласної премії імені Панаса Мирного за благодійництво та громадську діяльність, лауреат загальнонаціонального конкурсу «Українська мова — мова єднання» за видання газети «Агро-Еко».

Семен Антоненко — один зі співзасновників Ліги українських меценатів, його ім'я занесено до Книги пошани Полтавської області. Він заснував першу на Полтавщині газету агрономічного спрямування «Агро-Еко», очоливши її редакцію. Також Семен Свиридонович отримав нагороду Європейської бізнес-асамблеї (Оксфорд, Англія) «Європейський рівень якості».

У 2012 році ПП «Агроєкологія» отримало статус асоційованого члена в складі НААН України. А на території Полтавського сільськогосподарського інституту (нині Полтавська державна аграрна академія) в 2008 році було споруджено пам'ятний знак (погруддя) Семену Антоненку як першопрохіднику в галузі органічного землеробства.

Варто зазначити, що Семен Свиридонович всіляко сприяв відродженню духовності й розвитку культури. За його ділових якостей як хлібороба, який дає хліб нам насущний, він ніколи не забував про хліб духовний. Оце якраз і є повнота особистості. «Тому з ним завжди було спокійно і надійно — він міцно стояв на своїй не купленій і, слава Богу, поки не проданій землі... Оце справжній український хлібороб. На таких тримається собор духовності», — так свого часу писав про Семена Свиридоновича Герой України, голова Фонду культури, письменник Борис Олійник.

Семена Антоненка завжди турбувала доля українського села і зокрема селян. Він вірив, що добробут і духовність повернуться в глибинку, якщо ми вважатимемо, що рідне село — це і є справжня столиця. Відтак завдяки його активній життєвій позиції та матеріальній допомозі до 150-ліття з дня народження Володимира Короленка в селі Куйбишеве (нині Покровське) відродили дачу письменника, яка стала одним із культурних і туристичних центрів Шишацького району. Сюди приїжджають делегації не тільки з України, а й з інших країн.

Семен Свиридонович наголошував на тому, що людину неможливо увянути без прагнення до духовності, пізнання Бога. Тому з його ініціативи за кошти ПП «Агроєкологія» звели храми Симео-

на Богоприємця в селі Михайлики і Святого Пантелеймона в селі Ставковому.

Уже будучи на заслуженому відпочинку, часто після об'їзду полів у тривалій розмові говорили з ним про історичні гоголівські місця, про вмираючі села й про причини бідності людей, згадували поміщика Василя Ломиковського, всесвітньо відомих ґрунтознавців Василя Докучаєва, Олександра Ізмайлівського, князя Кочубея. Якось він, задумавшись і перевівши погляд вдаль, стиха промовив: «Знаєте, Микола Миколайовичу, ще в дитинстві я мріяв стати капітаном корабля. Та не судилося. І тоді я поставив за мету досягти на колгоспній рядовій роботі рівня авторитету вченого, вчителя, інженера — капітана корабля, але вже на хлібній ниві, адже хліб — це сила нації. Я пишаюся тим, що завдяки своїй щоденній праці створив відоме в усьому світі та свого роду унікальне господарство — приватне підприємство «Агроєкологія», яке йде шляхом органічного землеробства, не застосовуючи хімічних засобів захисту рослин, синтетичних мінеральних добрив, вирощує екологічно безпечну продукцію як основу здоров'я людей. Прикро, що в сучасному світі на першому місці стоять гроші. Для мене гроші ніколи не були в пріоритеті, ніколи не мав ніякого золотого, а на перше місце завжди ставив людину. Перше моє золото — це Зірка Героя Соціалістичної Праці... Поставте на перше місце людину — тоді у нас буде і органічне землеробство, і процвітаюча здорова держава». Ось такий він, Семен Антоненко.

У листі до нього свого часу академік Терентій Мальцев писав: «Вот бы в наше село такого председателя! Вы действительно человек, любящий землю, сельское хозяйство и свой народ... У нас ценят таких людей и называют обычно «настоящим мужиком». Низкий поклон, успеха вам и всему вашему коллективу. Сейте, растите, приумножайте своё богатство». Відтак не випадково Семен Свиридонович удостоєний медалі імені славетного хлібороба ХХ століття Терентія Мальцева.

Закінчуючи цю оповідь, я вкотре перегорнув сторінки фотоальбому «Автограф на землі» і ще раз осягнув життєвий шлях хлібороба від землі, Людини з великої літери від Бога, яка, запровадивши органічне землеробство, вписала одну з найпочесніших сторінок у хліборобську і наукову історію не лише України загалом та Полтавщини зокрема, а й багатьох країн світу, з яких прибувають делегації для вивчення досвіду «Агроєкології», людини, яка стала поборником збереження і примноження родючості ґрунту як основного і неогінного багатства людства. Наприкінці видання — широкоформатне кольорове фото живого поля, на якому багато лелек. Кажуть, що ці птахи приносять людям щастя. Мабуть, це правда, бо на землі живе щаслива людина, яка все життя робила все від неї залежне, щоб і інші люди були щасливими й здоровими.

20 серпня виповнюється 85 років цій щасливій людині — Семену Антоненку. Тож, глибокошановний ювіляре, многая і благая вам літа!

Микола ОПАРА,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент, професор кафедри землеробства і агрохімії імені В. І. Сазанова Полтавської державної аграрної академії, заслужений працівник сільського господарства України, заступник голови наукової роботи громадської спілки «Полтавське товариство сільського господарства»